

אוצר בית דין או היתר מכירה – השוואה הלכתית לצרכן

יהושע בן-מאיר

היתר מכירה

חיסרון – מבחינת הצרכן אין שום משמעות לעובדה שהשנה היא שנת שביעית.⁷

אמנם ניתן להתגבר על חיסרון זה, ע"י שינהגו קדושת שביעית בתוצרת של היתר מכירה.⁸

יתרונות - קרקעות שנמכרו לנוכרי ע"פ היתר המכירה, אין קדושת שביעית כלל. **ואף לדעות שהמכירה איננה מועילה כלל**⁹ אין איסור ספיחין¹⁰, אין איסור סחורה¹¹. אין קדושת שביעית¹², ועל כן מותר להשליך שיירי האוכל ללא חשש. אין חובת ביעור¹³. [לנוהגים קדושת שביעית לאחר היתר המכירה כ'זכר והיכר' לשביעית (ראה הערה 8), פשוט שיכול להקל בכל הקולות, כיוון שאין החמרתו מעיקר הדין, אלא כ'זכר' בלבד].

חנויות המוכרות 'היתר מכירה', מוכרות את כל היבול החקלאי של הארץ. יבול זה כולל בתוכו – כמו בכל השנים – גם יבול נוכרים [וכך גם יבוא מחו"ל]. אבל **אינו מחרים יבול של החקלאות היהודית**, כמו בכל ששת השנים הקודמים לשמיטה.

אוצר בית דין

יתרון - כיוון שיש קדושת שביעית ביבול, יש דעות שלדעת הרמב"ן, הצרכן מקיים מצוות עשה באכילת פירות שביעית¹. בנוסף, הצרכן "נפגש" עם שביעית בחיי יום יום.

חסרונות –

1. להרבה דעות כבר לאחר סוכות יש ירקות האסורים מדין ספיחין.²
2. חשש איסור סחורה בקניית התוצרת.³
3. חשש איסורים בטיפול בשיירי האוכל.⁴
4. מחלוקת ראשונים לגבי ביעור.⁵
5. במחצית השנייה של השנה, אין יותר הספקה של **ירקות מיבול אוצר ב"ד**, ואוצרות בית דין משווקים יבול נוכרי⁶ [חלקם אינם משווקים משונאי ישראל בעזה, אלא רק מ"אוהבי ישראל" בטורקיה ובספרד]. הצרכן **המשתתף בחרם על יבול יהודי** ועל החקלאות היהודית בא"י, נכנס ללא ספק בחשש "לא תחונם", ועושה מה שהוגדר ע"י מרן הגרא"ה קוק זצ"ל **"מעשה נבלה"** (אגרות הראיה, א, אגרת שטז, עמ' שנה).

הקדמה למעיינים

מקורות הדברים מבוארים בהערות. ברוב המקרים הסתמכתי על פרסומים של מכון "התורה והארץ". ספר "קטיף שביעית" בעיקרו הוא ספר הלכות שביעית בשדה, בגינה, בגן הנוי הפרטי, ובמטבח [כלומר – לצרכן]. הלכות אלו הינם ריכוז של חוברות הדרכה של מכון 'התורה והארץ' לחקלאי, לגן הנוי, לצורכן כאשר מבואר ב"הקדמה למעיינים" עמ' 34-35] "עדכנו והוספנו את הצריך עדכון...". "**פסיקה הלכתית**: הרה"ג יעקב אריאל שליט"א, הרב יהודה הלוי עמיחי" [שם בעמוד 2]. הספר יצא לאור בשנת תשס"ז [כנראה הסתיימה ה"עריכה חדשה ומעודכנת" שנעשתה ע"י הרב יואל פרידמן שליט"א (עמ' 2) במנחם-אב תשס"ו (ע"פ חתימתו של הרב פרידמן שליט"א בעמ' 35)]. כלומר הספר מעודכן אחרי יותר מ-12 שנה לפטירתו של מו"ר הגאון הרב שאול ישראל זצ"ל, וכולל את שיטתו בסוף ימיו.

ההפניות ל"שבת הארץ" בהערות, הם למהדורה המפוארת של 'שבת הארץ' בהוצאת מכון התורה והארץ. ההערות במהדורה זו של 'שבת הארץ' הם מחברי המכון לתורה ולארץ [פרט לחלק מ"מ שצויינו בשולי 'שבת הארץ' במהדורות קודמות].

סדרת ספרי "התורה והארץ" בהוצאת מכון 'התורה והארץ' היא ריכוז של מאמרים הלכתיים, שחלקם הגדול פורסמו קודם ב'אמונת עיתך', פרסום חודשי של מכון 'התורה והארץ' מאז שנת תשנ"ה. המאמרים שציטטתי [חלקית] מופיעים ב'התורה והארץ' ו', מאייר תשס"א; וחלק ח', אייר תשס"ח המוקדשים לענייני שביעית [השנים תש"ס, תשס"ז היו שנות שמיטה].

ברוב מכריע של ההלכות הסתמכתי להלכה על הפסיקה ההלכתית של מכון 'התורה והארץ', הרה"ג יעקב אריאל ויהודה הלוי עמיחי שליט"א. כאשר היה נראה לי נחוץ – הבאתי גם את המקורות שהם ציינו בהערות. יש מקרים בהם **לאחר הבאת הפסיקה** של מכון התורה והארץ, הבאתי מקורות החולקים. את דעתי או הערותיי כתבתי באות מ"רם ובראש המקור כתבתי – "יהושע בן-מאיר –", כדי שיהיה ברור שזו תוספת שלי.

1. **בהשגות הרמב"ן ל'ספר המצוות', 'שכחת העשין' מצוה שלישית כתב:**

"מצוה שלישית שאמרה תורה בפירות שביעית (ר"פ בהר) 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה' ודרשו 'לאכלה ולא לסחורה'. וזה דבר תורה הוא כמו שאמרו באחרון שלע"ז (סב א) נ'מצא פורע חובו בפירות שביעית והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה'. וכן במקומות רבים מן התלמוד (בכורות יב ב, ועי' סוכה מ א, ושי"ג) בא כלשון הזה. ונכפלה זאת המצוה באמרו ית' (משפטי' כג, יא) 'ואכלו אביוני עמך'. שלא אמר 'לאביוני עמך' תעזוב אותם' כמו שאמר (ר"פ קדושים) 'לעני ולגר תעזוב אותם' בלקט ושכחה אבל לשון אכילה מזכיר בהם הכתוב בכל מקום (שם ופ' בהר ב"פ). והנה העושה סחורה בהם עובר בעשה".

II. **'קטיף שביעית', פרק נח סעיף יא (עמ' עמ' 263):**

"יש אומרים שישנה מצוה מן התורה לאכול פירות שביעית (22)".

(22) כך כתב המגילת אסתר בדעת הרמב"ן (סהמ"צ נוספות מ"ע ג). ולכך נוטה דעת הרב קוק זצ"ל (דעת כהן סי' רמ, משפט כהן סי' פה, ועי' שבת הארץ פ"ו ה"א אות ב, קונ"א סי' כא). לדעת המגילת אסתר (סהמ"צ שם) אין בכך מצוה לדעת הרמב"ם ועי' שבת הארץ (פ"ה ה"א אות א).

III. **יהושע בן-מאיר – שמעתי בשם הגאון הרב אשר וויס שליט"א, שדייק שאין כוונת הרמב"ן שתהיה מצווה**

לאכול את הפירות, מכך שבכל 16 המצוות האחרות שהוסיף הרמב"ן, החל את המצווה "שנצטונו", ורק במצווה זו כתב "שאמרה תורה".

אוסף שאין דרכם של חז"ל לאסור דבר שהוא מצווה מפורשת בתורה [ט"ז או"ח תקפ"ח סק"ה; יור"ד קז סק"א; חו"מ ב בד"ה 'ולא לעבור על ד"ת'. וכבר קדמוהו בכך הרבה ראשונים ואחרונים, ויש שביארו כך בדעת התוס' (ב"מ ע, ב ד"ה 'תשיך לא סגי'). אמנם י"א שרק כאשר התורה ציוותה, ולא סתם התירה, ראה תוס' רא"ש שם. והדברים עתיקים, ראה גם הרב צבי משה גאהן "**הט"ז הידוע**", תשס"א. אך אם אכילת פירות שביעית היא מצווה, הרי לא היה להם לאסור מצווה. אך חז"ל גזרו ספיחין ואסרו אכילת ידקות בשביעית [אמנם לא נעקרה המצווה לחלוטין, שהרי מותר לאכול פירות שביעית].

2. I. **'קטיף שביעית' פרק ט"ז סעיף ח (עמ' 99):**

איסור ספיחין חל במועדים הבאים:

1. בירקות המנהג המקובל (25) הוא כדעה הסוברת (26) שאין איסור ספיחין כאשר הצמח התחיל לגדול בשנה השישית (27).

25. חזו"א (סי' ט ס"ק יז ד"ה ירק, סי' כו, סדר השביעית אות ו) ועי' שבת הארץ (פ"ד ה"ג אות ב, ה"ב אות ג).

26. ר"ש (שביעית פ"ט מ"א ד"ה כל) שבת הארץ (פ"ד ה"ג אות ב/3).

לדעת הרמב"ם (פ"ד ה"ב) יש איסור ספיחין בכל ירק שנלקט בשביעית. ועי' שבת הארץ (פ"ד ה"ב אות ב, ה"ג אות ב/1). **הגר"מ אליהו (שליט"א) [זצ"ל]** הורה **לכתחילה לחוש לדבריו**. לדעת הגר"מ אליהו יש לפסוק במצוות התלויות בארץ כדעת הרמב"ם. נמסר בשם הגר"א שפירא [זצ"ל] ("מדרש דחד יומא" ה עמ' 61) שהורה להקל רק בצירוף מכירת הזרעים לגוי.

27. חזו"א (מובא במנחת שלמה סי' נ). הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה סי' מט-נ) כתב בדעת התוס' שכוונתם לכך שהחלק הנאכל התחיל לגדול בששית. אך למעשה הורה לסמוך על דעת החזו"א. ועי' שו"ת ישועת משה (זרעים סי' נ, יב, יד) ~ שו"ת מנחת יצחק (ח"ו סי' קכה).

II. **יהושע בן מאיר – דברי החזו"א אינם מופיעים בספרו או בכתב. מו"ר הגרש"ז אורבאך זצ"ל כתב**

שמדבריו בספר חזו"א שביעית נראה שלא סבר כך. לאחר מכן העידו בפניו הרב יהושע משה אהרנסון [בעמ"ח שו"ת ישועת משה המוזכר בהערה 27], והרב קלמן כהנא ז"ל, שכך הורה החזו"א בע"פ. אמנם מו"ר הגרש"ז אורבאך זצ"ל בענוותנותו סיים את מכתבו לרב קלמן כהנא (מנחת שלמה סוף סימן נ) "אך אעפ"י כן הנני חוזר ומדגיש דכל מה שכתבנו הוא לא למעשה הואיל וכבר הורה זקן". אך למעשה לא חזר בו, (א) כפי ששמעתי מפיו פעמים רבות. (ב) המשמעות ההלכתית של הביטוי "כבר הורה זקן" הוא שלמרות שאני לא סובר כך, מי שעשה כמותו בדיעבד אין הדין חוזר, ראה סנהדרין כט, ב; ש"ך חו"מ סי' כה ס"ק כט. (ג) ב'כרם ציון - הלכות שביעית' מהדורת תשל"ט, פרק יא, סעיף ו הובא ההלכה בשם הגרש"ז א זצ"ל שצריך שלישי גידולו. זאת, למעלה מעשור לאחר ההתכתבות בין הגרש"ז לבין הרב קלמן כהנא [התכתבות זו מופיעה במעיין טבת תשכ"ו (כרך ו גליון ב)]. כמובן שאם מו"ר זצ"ל היה חוזר בו, היה מתקן את הדברים שלא תצא תקלה מתחת ידו. (ד) שום פוסק רציני לא היה מרשה להדפיס את סימן מט כמו שהוא, בלי לציין שחזר בו [מעדני ארץ ח"א הודפס בשנת תשמ"ו בחיי הגרש"ז זצ"ל]. (ה) ולבסוף – עדות מפורשת שלא חזר בו –

III. "המעייץ" תשרי תשס"ט [כרך מט גליון א] עמ' 3:

סיכום פגישה לקראת שמיטה עם הגרש"ז אורבך זצ"ל*

*סיכום פגישה עם מרן הגרש"ז אורבך זצ"ל שנערכה בביתו בכ"ד תמוז תשמ"ו. השתתפו בפגישה: ר' יונה עמנואל זצ"ל עורך 'המעייץ', ויב"א הרב זאב וייטמן (אז רבו של כפר עציון והיום רבה של תנובה), הרב אלישיב קנוהל (אז חבר כפר עציון, היום רבו של כפר עציון), והרב אליהו בלומנצווייג (אז ר"מ בישיבת הר עציון באלון שבות והיום ראש הישיבה בירוחם) שסיכם את הדברים על אתר. הפגישה נערכה כדי לברר שאלות הלכתיות והנהגתיות שהתחבטו בהם בכפר עציון לקראת שמיטת תשמ"ז. ההערות נוספו ע"י העורך י"ק.

ב. לענין ספיחין^[2] – זריעה מוקדמת, ערב שמיטה, בוודאי חשובה כדי להימנע מזריעה דאורייתא, אבל אינה פוטרת את בעיית הספיחין. הרב חזר על מה שכתב במעדני ארץ, שלדעת הר"ש הדורש תחילת גידול בשישית (כדי שלא ייאסרו הפירות משום ספיחין) צריך שלב המקביל לשליש גידול, ולכן צריך שהפרי עצמו יגיע לתחילת גידולו, ולא יתכן להתיר על סמך תחילת גידול של עלים (בצומח שבו העלים אינם החלק הנאכל).

IV. **יהושע בן-מאיר** – ראוי לציין שהחזו"א בכוונה לא כתב היתר זה של זריעה מוקדמת בספרו. זאת משום שאף הוא לא סבר שיש להקל כן, אלא **"כהוראת שעה בלבד"**, כדי לסייע לבטל את ההיתר המכירה. כך עולה מ"הוראות מעשה בעניני שמיטה ממרן החזו"א זלה"ה שהורה ונכתב מיד לאחר הוראתו ע"י... הגאון רבי משה מאיר פלס זלה"ה" "בהיותו רב במושב נתיבה (כהיום יד בנימין). כ"ז נדפס מהפנקס שנכתב בזמן ההוראות". נוסף "שמע שמועה" – "פירוש השמועה במקום שיש קושי בהבנתה". מהדורה שלישית יצא לאור השנה [מהדורה ראשונה בחיי המחבר בשנת תשס"א]. בראש הספר מכתב בכת"י הגאון הרב חיים קניבסקי, שכותב [בין היתר]: "וראיתי את ההוראות שמביא על שמיטה מהחזו"א והם נכונים ומדויקים". להלן ציטוט מהספר [בתוך הטקסט הבאתי את פירוש 'שמע שמועה' בסוגריים מרובעים כך [=...], ובאות מוקטנת. [ההדגשות ממני ולא במקור] -

V. **"נתיב השמיטה" פרק ט"ז (עמ' צז).**

לשמיטות הבאות

אמרתי לפני מרן החזו"א זלה"ה ששמעתי אומרים שיש מהדברים שהקיל בהם רק לשעתו ולא לקבוע כן לדורות, והוא עצמו השיב לי **שכל שעדיין המצב בארץ ישראל כהיום** (ממשלה לא דואגת לקיום השמיטה, ורבנות מתרת שלא לשמור שמיטה כהלכתה וכו'), וכל עוד שיש מערכה בענין קיום השמיטה, הרי הוא מיקל את הקולות שלו בענין ספיחין [=מבואר בס' ב דין זרעים שנקלטו בתוך הקרקע קודם שביעית להיתר ספיחין, ועוד כמה דברים המבוארים בנתיב השמיטה – שמע שמועה], ועבודות [=ע' פ"ג בענין חרישה לאוקמי, ופ"ד לענין זמירה לאוקמי, וכן במקום הפסד קרקע ופירות המבואר בס"ה, ועוד דברים שבספרנו זה – שמע שמועה], בדעה ברורה ומוחלטת, ויש לסמוך ע"ז גם "בשמיטות הבאות" בלא לשאול עוד פעם, חוץ... וגם אינו כתוב בספרי החזו"א, אבל כל הכתוב בספרו הלכה הוא [=וכנראה כוונתו אף בלא מצבנו כהיום בא"י, אלא כל מה שכתוב בספר חזו"א הלכה ברורה הוא לדורות, מלבד הוראות שבכאן שהיו הוראות לכל זמן שמצבנו כמו היום בא"י – שמע שמועה]. וכן גם ההיתר של תבן וקש בחציר לומר שאין בו איסור ספיחין וכן גם ההיתר של תבן וקש בחציר לומר שאין בו איסור ספיחין [=הוא המבואר בס"מ ו סעיף ד דאף בחציר יש היתר דתבן וקש לא יהי' ב איסור ספיחין עיי"ש – שמע שמועה] אף שלא כתוב בספרו".

VI. **יהושע בן-מאיר** – מבוארים הדברים שאף לדעת החזו"א היתר 'זריעה מוקדמת', אינו אלא הוראת שעה כדי לסייע לחקלאים שלא יסמכו על היתר המכירה. איני יודע עם המצב היום, כשהמדינה תומכת במי שמשבית את שדהו בשביעית ועוד שינויים רבים, אם עדיין קיים ה'הוראת שעה של הגאון החזו"א זצ"ל. בכל מקרה, מבורר, שמצד ההלכה גם החזו"א לא חלק למעשה על מו"ר הגרש"ז אורבך זצ"ל, ועל כן בכוונה לא כתב הוראות אלו כספרו, כיוון שאף לדעתו אינם אלא "הוראת שעה" לעקור את היתר המכירה. מובן מעצמו שמי שאינו חושב ש'הרבנות מתרת שלא לשמור שמיטה כהלכתה' ע"י היתרם של גאוני עולם לפני יותר ממאה שנה שהתירו את היתר המכירה, וכפסקו של מרן הגרא"ה זיע"א, אין לו שום היתר ל"הוראת שעה" זו, וחייב לקיים את ההלכה שכל מה שלא הביא לפחות שלישי בשישית הוא ספיחין לכל הדעות, אף לדעת הר"ש. ראוי לציין שב'שבת הארץ' [המצוטט בהמשך] (א) הביאו חברי מכון התורה והארץ [בתוספת שביעית] דעתו של מו"ר הגרש"ז זצ"ל שאף לדעת הר"ש צריך שיביא שלישי, ולא כתבו שחזר בו. (ב) בוארה דעת מרן הרב זיע"א [כפשט לשון הרמב"ן] שרק ירקות שגדלו לגמרי בשישית, ורק הוסיפו בשביעית, אין בהם דין ספיחין. ולא כדעת הר"ש.

ב דין ירקות לענין קדושת שביעית וספיחים 1. ירקות שעיקר גידולם בשישית

ויש מי שאומר שהירק אף על פי שדינו ללכת בו אחר לקיטה לכל דיני תורה - ואם גדל כולו בשישית ונלקט בשביעית יש בו תורת קדושת פירות שביעית לכל הלכותיה - מכל מקום לענין דין איסור ספיחים לא גזרו רק אם היה עיקר גידולו בשביעית, דהיינו שצמחו בשביעית. אבל אם צמחו בשישית, אף על פי שנלקטו בשביעית, אף על פי שיש בו דין קדושת שביעית - לענין איסור סחורה והפסד וכל הלכות שביעית - אבל דין איסור אכילה של ספיחי שביעית אין בו (7). ואלה הם הירקות שאנו מוצאים בדברי חכמים שהם קדושים קדושת שביעית, ומכל מקום הם מותרים באכילה.

3. ירקות שתחילת גידולם בשישית

ויש מי שאומר שאלה המינים שתהיה בהם קדושת שביעית ויהיה בהם דין ספיחים, אי אפשר למצוא כי אם בירקות שאותם שכל גידולם הוא בשביעית ולקיטתם גם כן בשביעית - אסורים משום ספיחים (11). אבל אותם שגדלו בשישית (12) אף על פי שנלקטו בשביעית - ואפילו היתה רק התחלת גידולם בשישית ונגמר עיקר גידולם בשביעית, וגם נלקטו בשביעית - אין להם דין איסור ספיחים לאוסרן באכילה ובלקיטה, אלא יש להם דין פירות שביעית, שצריכין להאכל בקדושת שביעית, וחייבים להתנהג בהם בכל דיני שביעית.

תוספת שבת [מחברי המכון לתורה ולאריך]

לדעה זו יש מי שאומר שדוקא אם הגיעו לעונת המעשרות קודם שביעית - אין בהם איסור ספיחים. ויש מי שסובר שאף אם השרישו בשישית אין בהם איסור ספיחים.

(7) הרמב"ן (ויקרא כה ה) כתב: "הירקות שצמחו בשישית ונלקטו בשביעית, יש בהן משום קדושת שביעית לכל דיניה: להפסד ולקורבנות לסחורה ולביעור ואע"פ שגדלו לגמרי [=ההדגשה במקור ע"י חברי מכון התורה והארץ - יב"מ] בשישית, מפני שאנו הולכים אחר לקיטה בירק, בין למעשר בין לשביעית. אבל אין בהם משום ספיחים שאינם ספיחי שביעית שהרי בשישית צמחו, ואפילו הוסיפו בשביעית אין בהם דין ספיחים". משמע שעיקר הצימוח הוא בשישית ורק ההוספה בשביעית. וכן משמע בתוס' (פסחים נא ע"ב ד"ה כל) ועיין בכלכלת שביעית (עמ' שכג). בספר השמיטה (עמ' כז סעי' ב) הביא שדעת הרמב"ן היא להתיר כל שהיה תחלת הצמוח בשישית, וכשיטת הר"ש לקמן (הערה 11).

VIII. הרב יהודה הלוי עמחי, 'קטיף שביעית', (עמ' 368. פורסם גם ב'התורה והארץ' 1)

3. ירקות משתילה קודם שביעית

ירקות שנזרעו קודם שביעית וצמחו בשביעית נחלקו הראשונים האם הם אסורים בדיני ספיחים אם לאו. מדברי הרמב"ם (פ"ד ה"ג) עולה שירקות שנלקטו בשביעית כלולים בגזרת ספיחים. הרמב"ן (ויקרא כה ה) אומר שעל מנת שלא יחול איסור ספיחים צריך שיהא רוב הגידול בשישית, אבל אם רוב הגידול בשביעית הרי שהזרוע אסור כספיחים. שיטת הר"ש (פ"ט מ"א ד"ה כל) היא שמספיק שתחילת הגידול תהיה בשישית כדי שלא יאסרו הירקות משום ספיחים, ונחלקו מפרשים האם מספיקה השרשה כל שהיא בשישית על מנת שלא יחשבו ירקות אלו כספיחים או שיש צורך שייגיע לפחות לעונת המעשרות בשישית על מנת שלא יחשבו כספיחי שביעית (עי' שבת הארץ פ"ר ה"ג אות ב). הנהגים לשווק באוצרות בית הדין נוהגים להקל באכילת ירקות שרק השרישו ששית ועיקר צימוחם בשביעית. ולמרות שהרמב"ם והרבה ראשונים סוברים שיש איסור ספיחים בפירות שעיקר גידולם בשביעית.

IX. יהושע בן-מאיר - החזו"א הקל רק כאשר הייתה נביטה בששית. ראה מכתביהם של הרב אהרנסון והרב

קלמן כהנא ז"ל (מנחת שלמה סימן נ). במכתב הרב אהרנסון (שם, קטע א, עמ' רמ"ב טור 1): "וא"כ כשצמחו בששית נמי אין לחשוך בעובר עבירה [=שזרע בשביעית - יב"מ], שהרי ראו אצלו הנביטה בשישית". כך גם במכתבו של הרב קלמן כהנא (שם סוף עמ' רמז-תחילת עמוד רמה): "כהנה דברי הר"ש ברור מללו... ובין הפרק לספיחים שהוא 'תחילת גדול' והוא 'כשהתחיל לצאת'". כלומר - גם ה"הוראת שעה" של החזו"א הייתה רק כשיש ממש נביטה. וההיתר מהשרשה הוא מעבר גם להיתר זה של החזו"א. כך גם מפורשים הדברים ב"נתיב השמיטה" [אודות ספר זה ראה למעלה קטע IV]. אמנם לאחר מעשה מובא שם שהתיר גם כשיש השרשה מחוץ לגרעין הנזרע, כנראה התיר רק בדיעבד כיוון שכבר זרעו [ע' 'שמע שמועה' שם שהסתפק בזה]. וע"ש גם סעיפים ח-י שהצריך שתהיה בדיקה בפועל לראות שהייתה נביטה ברוב השדה. כאמור, מדברי הרב אהרנסון [ומנימוקו] והרב כהנא "ל מבורר שהצריך ממש נביטה מעל הקרקע הניכרת לעין.

X. "נתיב השמיטה", פרק ב סעיף א (עמ' 1-2).

בקין תשי"א (לפני השמיטה אמר שני פעמים שלהיתר של תחילת גידולן בשישית שאין בו איסור ספיחין צריך דווקא נביטה (הצצה) מעל גבי הקרקע. ועוד אמר שאפילו אם על פי הנסיון וכללי החקלאות יש נביטה בתוך הקרקע, ואפילו אם חפרו ממש ומצאו נביטה בתוך הקרקע, הרי זה לא מספיק, אלא צריך דווקא נביטה מע"ג הקרקע.

שם סעיף ו-ז

ו. יומיים אחרי ר"ה (שמיטה תשי"ב) מרן החזר"א זל"ה בא למקומינו לפשוט כמה ספיקות בעניני תחילת הגידול בששית להיתר ספיחין, ואזי החשיב לתחילת גידולן אף כשהי' נביטה בתוך הקרקע.
ז. ... זרע שנבקע והתחיל לצמוח בו שורש אלא שלא יצא עדין מחוץ לביקוע, דבר זה לא הי', ולא הורה בזה. זרע שההי' בו יציאה במקצת מהזרע, אפילו מלימטר – בזה הוא היתר.

XI. יהושע בן-מאיר – ראה ב"מאמר מדדכי" להגר"מ אליהו זצ"ל, (חלק מאמרים פרק טז עמ' תקא-תקה) שכתב שאין מקום להקל באיסור ספיחים בירקות שנשתלו ב'זריעה מוקדמת' סמוך לשביעית.

3. I. 'קטיף שביעית', פרק ס סעיפים א, ד, ה, ו (עמ' 267-268) [עיי"ש בכל הפרק גם בהערות].

א. אסור לעשות סחורה בפירות שביעית. איסור זה הוא מן התורה, שנאמר (ויקרא כה ו) 'זהיתה שבת הארץ לכם לאכלה' ודרשו חכמים 'לאכלה ולא לסחורה'.

ד. אסור לקנות פירות שביעית מאדם המוכר אותם באיסור, מפני שמכשיל בכך את המוכר, מסייע בידו עובר עבירה.

ה אין איסור סחורה בהבלעה, דהיינו: כשמוכר מצרך שאינו קדוש בקדושת שביעית עם פירות שביעית, והתשלום הוא על אותו מצרך (10).

איסור שקילה ומדידה [=ראה גם פרק סא 'הנחיות לירקן המשווק בשליחות אוצר בית דין', עמ' 275 אות ב, ובהערה 5 שם – יב"מ]

ו. גם כאשר מוכרים פירות שביעית באופנים שאין בהם איסור סחורה - אין לשקול אותם במדויק אלא באומדן בלבד.

10. ר"ש (פ"ז מ"ג ד"ה ירושלמי); רש"ס (פ"ז סוף ה"א ד"ה אבל מוכר, האבטלא, פ"א סוף ה"ו ד"ה ולענין קנייתו); הרב קוק זצ"ל ('שבת הארץ' פ"ה ה"ג אות א סעי' 2, פ"ו ה"א אות ג סעי' 5, פ"ח ה"א אות ב, אגרות חמדה עמ' 166 [=כנראה טעות וכוונתם לעמ' 164-אגרת שיח לגר"ח ברלין. או פרק טו בו יש אוסף של מספר אגרות]); הגר"צ פ' פרנק (כרם ציון פרק יז גאון צבי ס"ק א).

II. יהושע בן-מאיר – כך היה מקובל להבין שמרן הגר"א קוק זיע"א היתר סחורה בהבלעה. אך בשילהי

תשע"ו התפרסמה אגרת חדשה של מרן זיע"א [בכת"י], שלא הייתה ידועה. מכתב זה שימש בסיס לדברי הרב שהודפסו ב"ספר השמיטה" לרב טוקוצינסקי ז"ל, ומשם ב"שבת הארץ" קונטרס אחרון סוף אות כג. אמנם מסיבות שביארתי במק"א [תוספת לערב שמיטה תשפ"ב ל'מה נאכל בשנה השביעית, היתר מכירה או אוצר בית דין', עמ' 6-12, שם פורסם גם כתה"י ושיכתוב המכתב] הרב טוקוצינסקי פרסם את המכתב חלקית. מהדברים שהושמטו עולה בבירור שלדעת מרן זיע"א אין שום היתר למכירה בהבלעה, אלא לאחר היתר המכירה! [בהתאם לכך ראה גם 'קטיף שביעית' פרק סא סעיף טו (עמ' 277)]. נציין שלשיטת מרן הגר"א זיע"א, הקונה יכול אוצר ב"ד במזומן, יש חשש שהכסף נתפס בקדושת שביעית, שהרי לא מועיל מכירה בהבלעה. בהתאם לכך (א) יש בעיה של מסירת דמי שביעית לע"ה [כי החנווני לא ינהג בו קדושת שביעית, כיוון שהוא מיקל לסמוך על מכירה בהבלעה]. (ב) עודף שהצרכן מקבל יש בו חשש קדושת שביעית, וצריך לקנות בו דבר מאכל אחר, ולנהוג בו קדושת שביעית (ראה קטיף שביעית פרק ס סעיפים ט-יב, עמ' 269-270. מש"כ שם בסעיף יג בקנייה מאוצר ב"ד אין הכסף נתפס בקדושת שביעית, זה כמובן לפי השיטה שמותר למכור בהבלעה, ודלא כשיטת מרן הגר"א זיע"א).

III. "ספר השמיטה" לגר"מ טוקוצינסקי זצ"ל (פרק ה, הערה 2 במהדורת תשי"א) ומשם 'שבת הארץ' קונ"א סוף אות כג.

[ולשיטת תוס' שמותר למכור בהבלעה שלו ושל חברו, הה"נ פשוט שיכול למכור פ"ש [=פירות שביעית] בהבלעה עם פירות שישית או עם דבר אחר. ומעתה יש לצרף שני ההיתרים ביחד, שאחר ימכור וגם ע"י הבלעה, היינו שהמחיר יקח רק בעד המכשירים והטורח ולא בעד עצם הפרי... – מהרב הגאון מוהר"א קוק שליט"א].

IV. אגרת בכת"י מרן הגר"א זיע"א לגר"מ טוקוצינסקי זצ"ל) שפורסמה לראשונה בשלהי שנת תשע"ו

"אמנם מה שכללתי ג"כ שלא יהי' הלוקט מוכר ביחד עם הבלעה, אין זה מפני שדעת התוס' כך הוא. אלא כדי שיהיו לנו שני צירופים להיתר זה. ובאמת בלא מכירה א"א לסמוך ע"ז נגד פשטן של רוב הפוסקים שלא חלקו, יפרשו מסתמא כד' הרמב"ם שהכל קאי רק על דבר מועט. ועם היתר המכירה כל מה שיצטרף לנו להקל הי' דבר טוב ונכון כדי לצאת מידי חששות כמה דאפשר".

V. "שבת הארץ" פ"ה הל' יג אות ג,

"ואין מאכילין אותן לא לגוי" (25) [=ראה שם גם אות ה – יב"מ]
יש מי שאומר שאסור להאכיל גוי בפירות שביעית מפני שיש בזה איסור תורה של הפסד פירות שביעית (26). ויש אומרים שאין זה אלא איסור דרבנן (27).

25. תו"כ (בהר פר' א' הל' ז) "לכם לאכלה - ולא לאחרים".
26. מקדש דוד (סי' נט סוף אות ה ד"ה אמרינן) לשיטות אלו יובן הלימוד של התו"כ (בהר פר' א פיסקא ז): "לכם לאכלה - ולא לאחרים", שאין להאכיל את הגויים מפירות שביעית מפני שנחשב להפסד.

27. הרב זצ"ל (קונ"א סי' כ), תורת השביעית (עמ' שסז ד"ה אולם), חזו"א (סי' יג ס"ק כו ד"ה ומאכילין), לדעה זו לימוד התו"כ (בהר פר' א פיסקא ז): "לכם לאכלה - ולא לאחרים" בא ללמד על דין עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל, כדברי האבקה רוכל (סי' כד), ועי' חזון יחזקאל לתוספתא (פ"ה ה"ד בחידושים). ועי' פ"ד ה"ל (אות א).

VI. יהושע בן-מאיר – מרן הרב זינע"א מסביר במקומות שצויינו בהערות למעלה, [וכן גם ביאר בחזון יחזקאל המציין שם], שלפי השיטה המובאת באב"ק שדרש מהתוספתא שיש דין מיוחד בשביעית שאינו נוהג בקרקע של נכרי [אף למ"ד 'אין קנין', ראה "שבת הארץ" פ"ד הכ"ט, ושם בהערה 16]. לימוד זה הוא אחד היסודות המרכזיים בהיתר מכירה [כמבואר בהערה 16 הנ"ל. אך לשיטות המבארים אחרת את התו"כ, שבו כתוב שיש איסור דאורייתא להאכיל פירות שביעית לנכרים, שוב קשה לחלק ולהתיר, ראה ב"שבת הארץ שם הערה 6 ובקונ"א שם, ובקטיף שביעית המובא בקטע VII].

VII. "קטיף שביעית" פרק נח סעיף יד (עמ' 264)

יד. אין לתת פירות שביעית לגוי (28). אך מי שמארח גוי בביתו רשאי לתת לו פירות שביעית לאכילה (29).
28. תוספתא שביעית (פ"ו ה"ב): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה - ולא לנכרים". רמב"ם (פ"ה ה"ג). וערוה"ש (ס' כד סעי' ד) מתיר. ועי' "שבת הארץ" (אות ג).

אמנם עי' רדב"ז (פ"ד ה"ל ופ"ה ה"ג) שהסתפק בזה. ועי' "שבת הארץ" (פ"ה ה"ג אות ג הערה 29).

29. הרב קוק זצ"ל ("שבת הארץ" פ"ה ה"ג אות ה) עפ"י דיוק לשון הרמב"ם (שם); בצאת השנה (עמ' נח סעי' יב).

VIII. קטיף שביעית פרק סא 'הנחיות לירקן המשווק בשליחות אוצר בית-דין, סעיף ד (עמ' 275).

ד. אין לספק פירות אלו (הקדושים בקדושת שביעית) לגוי (7).

(7). ראה לעיל פרק נח (סעיף יב [=ט"ס וצ"ל 'סעיף יד', צוטט למעלה VII – יב"מ]). וכך הורה הגר"מ אליהו (שליט"א) [זצ"ל].

IX. יהושע בן-מאיר – כמעט בכל חנות היום בארץ [ובוודאי בסופרים] קונים גם שאינם יהודים. החל

מדיירים בשכונה, דרך פועלים ועובדים שונים. המשווק אינו יכול [ולרוב אף אינו רוצה] למנוע מנוכרים לקנות בחנותו. אוצרות ב"ד המשווקים בחנויות [ולא רק בנקודות חלוקה למזמינים מראש], לכאורה מכשילים את המשווק במכירת יבול הקדוש בקדושת שביעית לנוכרים. לכאורה גם לצרכן אסור לקנות בחנות זו, ראה 'קטיף שביעית' פרק ס סעיף ד [צוטט למעלה].

בעיה נוספת באוצר בית דין הוא המחיר. אם לוקחים מחיר מעבר למותר, אפשר סביר שזה כבר סחורה בפירות שביעית, ומעבר לאיסור סחורה למוכר ולפני עיוור לקונה, הכסף נתפס בקדושת שביעית. אז גם יש בעיה של מסירת דמי שביעית למי שאינו נזהר בקדושת שביעית [ולו מפני שהוא לא יודע שזה דמי שביעית, כי זה המחיר שבה"ד קבע עבור הפירות]. כך גם בעיה אם הצרכן מקבל עודף, שאפשר שמעות אלו היו תשלום עבור תוצרת אוצר ב"ד, וכיוון שהתשלום גבוה נתפס בקדושת שביעית. [כמו כן הצרכן המשלם במזומן עשוי להכשיל צרכן אחר שיקבל את כספו כעודף. ראה X].

X. "קטיף שביעית" פרק כב סעיפים יד-טו (עמ' 128).

יד. מעיקר הדין, בית הדין יכול לשלם לשליחיו רק את הוצאות הטיפול בפירות מהקטיף ואילך (20). ומן הראוי שאדם אחר ולא בעל המטע הוא יהיה המטפל בפירות (21).

טו. עם זאת מקובל להסתמך על הסוברים שבית הדין יכול לשלם גם על הוצאות הגידול של הפירות (22) (20). רק לענין זה הוזכרה שכירת פועלים בתוספתא. כך נכתב בתקנות בית הדין בירושלים בשנת תר"ע (כרם ציון פרק יז גידולי ציון ס"ק יג). וכן הורה הגר"ש ישראלי זצ"ל. (...ועי' מכתב הגר"מ חרל"פ מכתבי מרום סי' עא...).

(21). הגר"מ אליהו שליט"א העירנו בזו הלשון: "גם למקילין באוצר בית דין לא מוזכר בתוספתא שהם משלמים לחקלאי, וכן שכר הפועלים הוא על חשבונם ופירות אוצר בית דין לא נמכרים. ומה שנהגו כיום להקל - זו קולא אחר קולא והנח להם..."

(22). דפי הלכה לחקלאים (עמ' 46 סעי' ח והע' 9) קונטרס ושבתה הארץ [מובא בשו"ת משנת יוסף ח"א עמ' רמט].

⁴. ראה "שבת הארץ" פ"ה ה"ג; הרב יואל פרידמן, "התנהגות בשאריות אוכל שיש בהם קדושת שביעית", אמנות עיתך 38 (כסליו תשס"א); "קטיף שביעית" פרק סג (עמ' 289-293) ושם בהערות 11, 15. כיוון ששביעית בזה"ז דרבנן, נראה שאפשר בדוחק לסמוך גם על הדעות המקלות. אך גם לדעות אלו יש מגבלות רבות בטיפול בשאריות המזון כמפורט במקורות הנ"ל.

I. "קטיף שביעית", פרק סו סעיף ו (עמ' 310)

ו. המנהג בארץ ישראל מקדמת דנא הוא שמצוות הביעור מחייבת להפקיר את הפירות לכל הרוצה לבא ולקחת אותם (5).

5. רמב"ן (ויקרא כה ז) על פי דברי התוספתא (פ"ח ה"ד). וכן המנהג עפ"י מש"כ בתוספת יום הכפורים (דף לה עמ' ג). ועי' "שבת הארץ" (פ"ז ה"ג אות ג הע' 8).

לדעת הרמב"ם (פ"ז ה"ג) הביעור הוא שריפה ואיבוד הפירות. ולדעת הראב"ד (שם) כשכלו פירות העיר ותחומה - יש להפקיר את הפירות, ולאחר מכן, כשכלה בכל הארץ - יש לבער בפועל את הפירות בשריפה או באיבוד. (ועי' שבת הארץ פ"ז ה"ג אות ב).

האחרונים מעירים שלא נהגו להחמיר כשיטות אלו שהרי זו חומרא המביאה לידי הפסד פ"ש: משפט כהן (סי' פג) ספר השמיטה (עמ' מה הע' 3).

II. **יהושע בן-מאיר** – יש להעיר שהמנהג בא"י להקל כדעת הראשונים שביעור הוא הפקר, הוא משום ששביעית בזה"ז דרבנן. וגם בזה"ז, הח"א (שערי צדק, פרק יט, סעיף ד) כתב שלכתחילה יש להחמיר בשריפה. אמנם ע' במשפט כהן (סי' סג) מה שתמה על זה.

ב"קטיף שביעית" (פרק ס"ה סעיף ז) כתבו שפירות הנמצאים בזמן הביעור בידי אוצר ב"ד, פטורים מן הביעור. אך ע"ש בהערה 10 – "לדעת הרש"ס (פ"ט מ"ג ד"ה 'ואני אומר') יש לבער גם פירות שהם ברשות בית הדין. **וכן דעת הגר"מ אליהו (שליט"א) [זצ"ל]**. והוסיף שמכיון שלדעת הרמב"ם לא הוזכר ענין אוצר ב"ד – יש להחמיר בביעור פירות אלו.

אבל פירות שנלקחו מאוצר ב"ד לפני הביעור – חייבים בביעור [קטיף שביעית" שם, אך עיי"ש בהמשך הערה 10]. על כן יבול 'אוצר ב"ד' הנמצא בידי חנויות או סופרים, כגון יין ומיץ ענבים, שימורים וכדומה, חייב בביעור. ואם לא נעשה ביעור בזמן, ראה "שבת הארץ" (פ"ז ה"ג אות ג); "קטיף שביעית" (פרק סו, סעיפים טו-טז) ובהערות שם. וראה גם הרב יהודה הלוי עמיחי, 'מי ששכח ולא ביער', התורה והארץ ו, עמ' 310-311; הרב יואל פרידמן, 'ביעור פירות של אוצר ב"ד', התורה והארץ ח, עמ' 138-148), שלרוב הדעות נאסרו באכילה [ויש דעות שאף בהנאה].

6. **הרב יואל פרידמן, בעיות ומדיניות בשאלת השמיטה, התורה והארץ ח**, (עמ' 212-233 בעמ' 227-230).

נקודת המוצא שלנו היא שאנו תומכים בהיתר המכירה, ואף מציעים אותו לחקלאים במקום ההכרח, ובמקום שאין אלטרנטיבה ראויה. עם זאת, **תוצרת של היתר המכירה לא תהיה מקור אספקה "לאוצר הארץ"**, למעט ירקות מן הערבה הצפונית ששם נדרוש היתר מכירה לחומרא, וכדלהלן. אין ברצוננו להפוך את היתר המכירה לדגל שעלינו להגן עליו.

ט. מקורות האספקה

ברצוננו לפרט את סדר העדיפויות שנקבע על ידי הרבנים שליט"א שהזכרנו לעיל. עדיפות ראשונה ירקות ממקורות יהודיים:

1. ירקות שיילקטו בשנה השישית ויישמרו בקירור במהלך שנת תשס"ח. [=תוצרת זו ממוקמת במקום הראשון בסדר העדיפויות שכן כולל עלמא אין בה שום בעיה הלכתית. – הערה 37, שם].

2. ירקות שיגדלו במצע מנותק בתוך חממות.

3. ירקות שייזרעו בשנה השישית ויילקטו בשביעית תוך חלוקה על ידי אוצר בית דין. [=בהסתמך על פסיקתו של החזון איש, שביעית סי' כו ס"ק ו, על פי דעת הר"ש, שביעית פ"ט מ"א, שאין איסור ספיחין בירקות שהתחילו לגדול בשישית; ובניגוד לדעת הרמב"ם, הל' שמיטה ויובל פ"ד ה"ב, שיש איסור ספיחין ועי' קטיף בכל ירק שנלקט בשביעית. ועי' "קטיף שביעית" עמ' 99 סעי' ח. – הערה 39 שם. יהושע בן-מאיר – ע' מש"כ למעלה הערה 2].

4. ירקות שיגדלו בשמיטה באזורים שיש לגביהם ספק אם הם בתחומי ארץ ישראל המקודשת למצוותיה ותיעשה בהם מכירה של הקרקע לחומרא, כך נהג בתוצרת מן הערבה, מנאות הכיכר דרומה עד אילת.

בתקופת הקיץ, כשיגמרו הירקות ממקורות יהודיים המנויים לעיל סעיף א, אוצר הארץ תספק תוצרת מהמקורות הבאים:

ירקות המיובאים מחו"ל / ירקות של היתר מכירה הגדלים בגבולות עולי מצרים.

בכל מקרה "אוצר הארץ" לא ישווק תוצרת חקלאית שמקורה בשטחים הנמצאים בשליטת הרשות הפלשתינאית.

יא. ביקורת ותגובות

כאמור הייתה ביקורת ותגובות רבות למאמרנו הנ"ל, וברצוננו לסכם את עיקרי הטענות:

1. העדפת תוצרת של יבוא על פני תוצרת של היתר מכירה עלולה לגרום נזק לחקלאים.

ב. תגובה לתגובות

1. יבוא מול היתר מכירה

נקודת המוצא שבסדר העדיפויות שקבענו נובעת מן ההנחה שהחקלאים המגדלים עפ"י היתר המכירה לא יינזקו אם מערכת "אוצר הארץ" לא תקלוט את יבולם, מאחר והסחורה שהם מגדלים תימכר הן בשוק המקומי והן בשווקים שבחו"ל. יש לציין שההתלבטות אם להעדיף את הייבוא או את היתר המכירה מתמקדת בסוף שנת השמיטה, כשמקורות האספקה האחרים הסתיימו. השאלה העומדת על הפרק אינה אם להעדיף יבוא על פני תוצרת הארץ במשך כל השנה. יתר על כן, ההתלבטות מתמקדת רק בכמה מיני ירקות, כגון תפוחי אדמה, גזר ובצל, שבהם לא יהיו אז אלטרנטיבות מלבד יבוא או היתר מכירה. לכן איננו סבורים שבעיית ההשקעות של מיליוני שקלים של מדינת ישראל כדי לצמצם את הייבוא על חשבון התוצר המקומי בסוף שנת השמיטה צריכה ליפול על כתפיהם ואחריותם של צרכני "אוצר הארץ".

II. **יהושע בן-מאיר** – (א) חבל שבפרסומים של "אוצר הארץ" לא בא לידי ביטוי עובדה "שולית" זו,

שבמחצית השנייה של השנה, משווקים פירות נוכרים [מייבוא], תוך החרמת יבול יהודי מהיתר המכירה.

(ב) באותו מאמר כותב הרב פרידמן: "פירות נכרים אינה אלטרנטיבה בעבורנו... ומלבד זאת, יש להעדיף תוצרת יהודית גם בשנה רגילה ולא דווקא בשנה השביעית [=ע"י ספרא בהר פר ג' על הפסוק "או קנה מיד עמיתך". ועי' עוד במאמרו של הרב יהודה עמיחי, "צרכנות בשביעית", "התורה והארץ" ח"ו עמ' 475-480 – שם הערה 43].

אמנם הרישא של הדברים מדבר על פירות נכרים משטחי הרשות הפלסטינאית, אבל הסיפא, כמו גם הספרא, עוסק בהעדפת כל תוצרת יהודית. (ג) מסע 'הד-לגליזציה' ש"אוצר הארץ" עשה ועושה להיתר המכירה' פוגע קשות בחקלאות היהודית בא"י. ארגוני כשרות שונים בחו"ל הפסיקו בשנים האחרונות לתת הכשרים לתוצרת תעשייתית המבוססת על 'היתר המכירה'. בכך נגרמו הפסדים להתיישבות העובדת

בארץ, ופיטורים בשנת השמיטה של עובדי תעשייה רבים [שאינם, כידוע, בעלי השכר הגבוה בארץ]. לא בכגון דא נאמר שמוטר להפסיד פירות שביעית ע"י גרמא. (ד) כתב ב"ספר השמיטה" (ב'אקדמות מילין למהדורה שנייה, לקראת סוף קטע א, עמ' ה-ו במהדורת תשי"א והלאה) "אולם לאחר שכבר הנהיגו גדולי הזמן בהדור העבר וגם הגאונים הרבנים הראשיים דזמננו – את המכירה...". היתר המכירה נהיה המנהג המקובל בארץ. אמנם בעקבות החזו"א שנלחם בכל תוקף נגד המכירה, חוגים חרדים לא סמכו על המכירה. אך רוב 'עם ישראל', ובפרט הציבור הדתי-לאומי, נהג היתר המכירה. עד "אָפְּרֵר הַכִּיּוֹתֵי בֵּית מֵאָהָב" (זכרי' יג, ו), כאשר מתוך מחננו מעדיפים יבול נכרי [מיבוא] על פני תוצרת יהודית מ'היתר מכירה'. על כגון דא כתב מרן בכס"מ (פ"א מתרומות סוף הלכה יא): "ונראה פשוט בעיני שראוי למנעם מזה משום לא תתגודדו, ועוד שמאחר שבכל אלו המדינות קבלו עליהם לעשות כדברי רבינו, **מלבד מה שנוגע בכבוד הראשונים שנהגו כן**, והרי ריב"א לא מלאו לבו לסמוך על סברתו לבטל המנהג, ומי הוא זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן". ומרן הגר"א זיע"א כתב [על היתר המכירה] (אגרות הראיה, ח"א, אגרת שו, עמ' שמג): "**ויש לחוש ללעז הראשונים שכבר נהגו בקולא זו**". וראה גם "קול מהיכל" (נדפס בסוף אגרות הראיה ח"א, עמ' שפג).

III. מרן הגר"א קוק זיע"א, אגרות הראיה, א, אגרת שיח (עמ' שנח)

ובכלל בכל מקום שאנו נוטים להחמיר על עצמנו, ראוי לחוש שלא תיפוק מיני' חורבא של הפסד או לעז על אחרים. ובירושלמי (ברכות פ"ב ה"ט) אהא דתני כל דבר של צער הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ותבא עליו ברכה, א"ר זעירא ובחוד דלא יבזה חורנין, וק"ו שלא לגרום היזק לרבים...

⁷ אמנם גדולה מזו מצאנו בחז"ל.

I. חולין ז, א

דאמר ר' שמעון בן אליקים משום ר' אלעזר בן פדת שאמר משום ר' אלעזר בן שמוע: הרבה כרכים כבשום עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל, וקסבר: קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא, והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית.

II. רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ה

כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא, והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו [=הרמב"ם שינה לשון הגמ' "ולא כבשום עולי בבל", וכתב "ולא החזיקו בהם עולי בבל", כיוון שקדושה שנייה הייתה בישוב ולא בכיבוש, ראה תחילת ההלכה – יב"מ] בהם עולי בבל כשהיו ולא פטרום מן התרומה והמעשרות כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית.

רדב"ז

וקא סברי קדושה ראשונה קידשה לשעתה ולא קידשה לעתיד לבוא והניחום כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית. ובית שאן היא מאותם שהניחו. ואי [=קדושה ראשונה – יב"מ] קידשה לעתיד לבוא לא היו יכולין להניחה. וכיון דרבי עבד עובדא משמע דהלכתא היא. וא"ת כיון שנתקדשה קדושה שבה להיכן הלכה? ורבינו כתב לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קידשה לשעתה ולא לעתיד לבוא. ונראה לדעתו לפי שלא קדושה בפה אלא בימי עזרא קדושה בפה. ועדיין יש לשאול ולמה לא קדשה יהושע בפה ותהיה קדושתה לעולם? וי"ל שיודע היה שעתידיה ליחרב ואם יקדשה קדושת עולם לא תהיה תקנה לעניים בשביעית, ומזה הטעם הניחו מקצת מקומות בלא קדושה בימי עזרא:

כסף משנה

וד"ל הרשב"א בפ"ק דחולין הרמב"ם סובר... מפני שלא היו ישראל בכיבוש שני מצויים שם כ"כ והיו מקומות רחוקי מעיקר מקומות היישוב של כיבוש והיינו מעשר דבית שאן שפטר לגמרי עכ"ל:

III. יהושע בן-מאיר – עזרא השאיר מקומות בא"י שלא קידש, כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית. לא שהפקיע מקדושת הארץ לשנתיים [כמו בהיתר מכירה], אלא הפקיע לאלפיים שנה! במקומות אלו עקר שביעית לגמרי עד ביאה שלישיית במהרה בימנו. לדעת הרדב"ז כבר יהושע "החליש" את קדושת הארץ, ולא קידשה בפה, כדי שקדושתה תפקע בחורבן בית ראשון, כדי שיהיו מקומות בא"י שלא יקדשו, ולא תנהג בהם קדושת שביעית כלל, למשך אלפי שנים – כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית. אמנם גם בזמן עזרא היו מקומות שהחזיקו וקידשו, כלומר היו מקומות, רוב המוחלט של א"י שבהם נהגו קדושת שביעית. לעומת זאת 'היתר המכירה' מפקיע קדושת שביעית מרוב המכריע של הקרקעות החקלאיות בא"י. אך גם בימנו גינות פרטיים ושטחים לא מסחריים לא נמכרים ונוהגת בהם קדושת שביעית.

⁸ יהושע בן-מאיר – ב"קטיף שביעית" כתבו (ראה לדוגמא פרק נח סעיף ד, עמ' 261) ("ויש מהדרין לנהוג קדושת שביעית במה שגדל עפ"י היתר המכירה"). במקורות (בהערה 17 שם) ציינו כן גם בשם מרן הגר"א זיע"א [ומש"כ אגרת שו, וד"ב אגרת ת' לא נזכר כלל אוצר ב"ד. מה שכתב באגרת ת' 'מחמירים', נ"ל שהכוונה שלא אוכלים היתר מכירה כלל; 'אגרות חמדה' עמ' 165, כנראה הכוונה לעמ' 165, ושם אגרת ש"ח שכבר צוינה באגרות]. יותנר מדוייק הניסוח ב'קטיף שביעית' (פרק כב הערה 5, עמ' 125) "בדורות האחרונים התחדש סידור זה ע"י הרב קוק זצ"ל... אך הוא עצמו נטה לסמוך על כך רק לאחר המכירה". בשמיטה של שנת תר"ע היה לחץ גדול מהקנאים בירושלים לא לסמוך על היתר המכירה, ועל כן לא לאפשר מכירת יבול מהיתר המכירה [בעיקר מכרמים ופרדסים] בירושלים. על כן הציע מרן הרב זיע"א, בכדי

להימנע מחשש איסור סחורה, שישווקו את התוצרת דרך 'אוצר בית דין'. מרן הרב זיע"א ידע היטב שיש בכך פגיעה בהיתר המכירה, ואף פגיעה בו אישית כמי שעומד מאחורי היתר המכירה. אולם בגדלות נפשו מחל על כבודו כיוון שהעדיף את טובת החקלאים במושבות, שיוכלו לשווק את תוצרתם בלא ערעור. הדברים עולים בבירור ממש"כ (אגרות הראיה ח"א, אגרת ש"ח לגר"ח ברלין זצ"ל, עמ' שז): "ממילא יהיה כל מה שיקחו רק בעד הטורח והמכשירין, באין צורך להכנס לתוך עסקיהם ולקפח פרנסתם המצומצמת. ודי והותר בזה להחמיר יותר ממה שנהגו בשמיטות הקודמות ע"פ הוראת רבנן קשישאי הגאונים ז"ל. ולא נאמרו הדברים כ"א להפיס את דעתו של מי שרוצה להחמיר, כאשר ביאתי במכתב הראשון לכתר"ה ש' ". כך גם נראה מאגרת נוספת (אגרות הראיה ח"א, אגרת שיב לר' יצחק קאהן, עמ' שנא): "מצדי ירע בעיני מאד מה שהם לוחצים לכת"ר. אע"פ שכבר הי' לעולמים, שחכמי צפת מחו ביד הרשד"ם במחמירים בענייני שביעית נגד דעתם. אמנם הרשד"ם לא הסכים למחות במי שרוצה להדר במידת חסידות, מ"מ אין להלעיז כ"כ על המוחים, שהם רואים את עצמם עלובים ע"י אחד היוצא מכללם אפילו לחומרא... אבל אחר כ"ז הנני מוצא לנכון לחזק את ידי, כשהוא חפץ להחמיר, ובלבד שלא יוציא ח"ו לעז על היתר המכירה...". המחאה, בעצם 'חרם' של מרן המחבר וחכמי צפת היה בענין שמירת קדושת שביעית בפירות של נכרי, כמבואר ב'קטיף שביעית' שם (הערה 15).

לא נכון לומר שמרן הגר"א זיע"א "נטה לסמוך על כך רק אחרי המכירה". הרב זצ"ל לא סמך על כך כלל, כמבואר באגרתו להוריו (אגרות הראיה, ח"א, אגרת שיד, עמ' שנג-שנד) "ודבר זה [=אוצר בית דין - יב"מ] אע"פ שמצד עצמו אין בו כדי סמיכה, מ"מ כשהוא נסמך אל המכירה לרווחא דמילתא, הוא דבר הגון וזכר לשביעית שלא תשתכח מישראל, עד יופיע ד' באורו על ציון, להגיה חשכנו, ולהעמידנו בקרן אורה". וכע"ז כתב גם באגרת כת"י שהבאתי הערה IV3.

גם מו"ר, הגר"צ"ה קוק זצ"ל, בנו יחידו, נאמן ביתו והמוסר הנאמן של דעתו של אביו מרן זיע"א, לא פרסם שום נוסח של 'אוצר ב"ד', לא באגרות ולא ב'משפט כהן' [הנוסחאות פורסמו ב'אגרות חמדה']. יתירה מזו, פרט לשנת תר"ע, בשמיטות הבאות, לא נעשה שום סידור של 'אוצר ב"ד בתוצרת של היתר המכירה'. ב'ניצני ארץ' יד (תשס"א, מעמ' 28 ואילך) פורסם מתוך כ"י הערות של רבנו הגר"צ זצ"ל [בתגובה לחיבור שיצא נגד היתר המכירה בשעתו]. וראה מאמר מכותב שורות אלו ב'המעייין' (תשרי תשפ"ב, גליון 239, סב, א) שההערות נכתבו לטיטא של ספר השמיטה ח"ב, העוסק בהיתר המכירה]. "אמנם יתכן להשתמש בתכנית כזו [=אוצר ב"ד - יב"מ], ביחס לפירות, בתור חיזוק הזכר וההיכר לשביעית, גם אחרי סדור המכירה, לאפשרות העבודה והמסחר; כמו שסודרה בשמיטת תרע"ן [=תר"ע - יב"מ] מסירת-הפקר, וזהירות בטיפול הפירות, והחתמת ערך המחירים שלהם בהבלעה של טיפולם החיצוני, - גם אחרי סידור המכירה. (ווא"כ יהא להם ערך גם בזהירות של קדושת שביעית אשר עליהם להלכותיהם [=המשפט שבסוגריים מרובעות מופיע בסוף הקטע הבא. אך שם הוא נראה כחריג בקטע, ראה שם, ואולי הוסף בצד, והוכנס בטעות במקום הלא נכון - יב"מ].

אך לאידך גיסא התנהגות כזו ביחס לפירות תהא קובעת להם את החלטת ערכם בתור פירות שביעית, שלא בהתחשבות עם הפקעת חיובם שלפי יסודות היתר של הוראות גאוני קשישאי והכרעתם להלכה ולמעשה. (וא"כ יהא להם ערך גם בזהירות של קדושת שביעית אשר עליהם להלכותיהם) [=משפט זה מופיע בסוגריים מרובעות בסוף הקטע הקודם. אמנם אפשר שהתיבה "וא"כ" הועתקה לא נכון, וצריך להיות איזה דבר הסתייגות כמו 'אך לפי זה'. אך יותר סביר ההסבר שבסוף הקטע הקודם - יב"מ]. מבוארת דעת רבינו הגר"צ זצ"ל, המוסר הנאמן של תורת אביו מרן הגר"א זיע"א, שאפילו אחר היתר המכירה אין לסמוך על אוצר ב"ד כלל אפלו כ'זכר והיכר' לשביעית. אדרבה, יש בעיה בכך ששומרים בקדושת שביעית כנגד החרם של חכמי צפת [ראה 'קטיף שביעית' (פרק יח, סעיף ד, הערה 15, מובא להלן הערה 112).

אמנם, כמש"כ מרן זיע"א באגרת להוריו "הוא דבר הגון וזכר לשביעית שלא תכשכח מישראל", ומרן זיע"א כתב להתיר לנהוג קדושה בפירות אלו למרות החרם של גאוני צפת [ראה מפשט כהן סימנים סז (בעמ' קלג-קלד); עה; עו; פז]. על כן נראה שיש מקום, אחר היתר המכירה להחמיר ולנהוג בתוצרת בקדושת שביעית. אמנם כדאי לחשוש לחרם של גאוני צפת וללא לנהוג כן בכל התוצרת של היתר מכירה'. רק בכל עונה יבחר מספר פריטים [סוגים מסוימים של ירקות או פירות] שבהם ינהג קדושת שביעית, וסוגים אחרים שבהם לא ינהג. כיוון שה'קדושת שביעית' היא רק ל'זכר והיכר', אין צורך לחשוש לחששות שהעלינו ב'אוצר ב"ד' בלי היתר מכירה, שהרי הכל אינו מעיקר הדין, אלא רק כערך חינוכי.

ראה "מאמר מרדכי" להגר"מ אליהו זצ"ל, (חלק מאמרים) פרק טז - "בענין הנחיצות להיתר מכירה בדיעבד" (עמ' תקט-תקי. הועתק לקמן הערה IV9) שהמליץ לכתחילה להחמיר ולעשות 'אוצר ב"ד' ביבול שנמכר ב'היתר המכירה'. ופסק שכוון שנמכר ב'היתר מכירה', אין לחשוש לחששות השונים שבאוצר ב"ד.

⁹ I. "פירות שביעית" מהרב ישראל זאב מינצברג, סימן ט, (עמ' רא-רב)

מה שדרש ממני להודיע לו דעתי לענין המכירה לעכו"ם מי אני להכניס ראשי בין ההרים הגדולים להכריע בזה הענין. אבל בכלל אודיע לו שהגדולים שהתנגדו להמכירה נחלקו לשתי סיעות, סיעה אחת מהגדולים היו דעתם שאין מועיל כלל מכירה והם בטלום במיעוטם נגד גאוני הספרדים הקודמים המב"ט ומהר"ט והר"מ גלאנטי, ובתשו' שמן המור האריך והרחיב בדבריהם. כמדומה שהחיד"א בהסכמתו על ספר הנ"ז כתב בשבחו שהי' סבא רמשפטים, ואחריה החזיקו גדולים שבדורנו. וסיעה אחרת מהגדולים התנגדו רק

לעשיית המכירה ע"י רבים השבים להתנחל בארצנו ורצו שישמרו שנת השמיטה כהלכתה וכל ישראל יסייעו להם בממונם בכדי שע"ז יש תקוה שבקרוב יהי גאולה שלימה כאשר הוציאו קול קורא בשנת העת"ר ונדפס בס' פאת השן[ן]לחן. אבל לא אמרי שהמכירה בטיילה. ממילא אם נעשה המכירה ע"פ המתירים הפירוח האלו דינם כפירוח עכו"ם ואין עליהם קדושה שביעית אפילו להמחנגדיס להמכירה. ומה שהעיר כ"ת ע"ז דהמתירים לא התירי שיזרעו בעצמם והם עוברים ע"ז. אין זה נוגע לביטול המכירה דאפילו כשאמה תורה 'והארץ לא תמכר לצמיתות' אמרו בירושלמי דמאי פ"ה ה"ח למ"ד יש קנין הא אם נמכרה חלוטה היא. וזה טעם להוראתי, ושלא לאסור הפירות שזורעים בעצמם משום קנסא ה"י טעמי כמו שכחב כ"ת בדעת. ועוד יש להוסיף שאין הה קנסא להם שימצאו להם קונים הרבה. וכיוצא בזה כתב בס' מגן האלף או"ח סי' תמ"ח לענין חמץ של מומר שמוותר לקנות ממנו לאחר הפסח מה"ט דלאו קנסא הוא אליו.

"אתרוגי א"י משנת השמיטה" הרב ישראל זאב מינצברג, חוברת "הר המור" - שביעית, מכון הרב פרנק, כסליו תשנ"ד (עמ' קנד).

ומה שנ"ל עוד, דאף די פקפוק בעיקר המכירה מצד דד"מ [דינא דמלכותא = כלומר שהמכירה לא נרשמה בטאבו ואינה תקיפה לפי חוקי המדינה. נציין שבשנת תש"ם הועבר חוק בכנסת הנותן תוקף למכירה למרות שאל נרשם בטאבו, ראה "קטיף שביעית, פכ"ד, סעיף 5א הערה 9 (עמ' 137) - יב"מ], מ"מ כיון שעשו זאת עפ"י הוראת חכם אין לאסור הפירות, עפ"י מ' שמבואר אצלי בארוכה, דאף לדעת הרמב"ן מובא ברשב"א וריטב"א ונמוקי יוסף יבמות (קכב ע"א) גבי 'של עזקה הן', והראב"ד בהשגות פ"ד משמיטה ה"י דפירות שנעבדו בעבירה יש עליהם איסור נוסף מלבד איסור ספיחים בפירות שגזרו עליהם איסור ספיחים, מ"מ איסורו אינו אלא מדרבנן מטעם קנס, וכיון שהם עשו ע"פ הוראת חכם אין לקנסם כמש"כ הבית מאיר (אה"ע"ז סי"ג ס"י) לענין המקדש תוך ג' חדשים דלא כהח"מ שם, וממילא גם איסור ספיחים בפירות שגזרו עליהם שהוא מטעם גזירה דעוברי עבירה אין עליהם, כיון שהם עשו בהיתר עפ"י הוראת חכם. ולענין חיוב ביעור ואיסור סחורה והוצאה לחו"ל אף דנאמר דלא הועיל המכירה מגוף הקרקע מכח דד"מ [דינא דמלכותא], אבל יש לו במה שזרע או במה שגדל באילנות, כמש"כ התוס' (ר"ה י"ג ע"א ד"ה ולא) ועל הפירות ליכא דד"מ שלא יועיל, ממילא חזר דינו של הר"ש הזקן דאמרינן בהו אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעווי דינא בהדיה.

II. שר"ת מנחת שלמה חלק א סימן מד

ולענ"ד שגם המחמירים שאינם רוצים לסמוך כלל על "היתר מכירה", מ"מ לפי מה שנוהגים כהכרעת האחרונים להקל בזה"ז באיסור משומר ונעבד, וגם החזו"א כתב כן בהל' שביעית (סי' י' אות ו') דבדיעבד אין הפירות נאסרין ומותרין באכילה לאחרים, נראה שמוותר גם למחמירים לקנות פירות שביעית או ירקות דלא אסירי משום ספיחין [=למה שנתבאר למעלה ב] גם אם זרעו בשביעית אין איסור ספיחין, וראה גם בהמשך III - יב"מ מחנוונים שסומכים על ההיתר ושוקלין ומודדין ועושיין סחורה בפירות שביעית, ואין הלוקח מהם צריך לחשוש משום לפני עור, או לזה שהוא מוסר דמי שביעית לע"ה דאסור גם בשביעית בזה"ז שהוא רק מדרבנן...

וטעמא דאמרן שמוותר לקנות מהם פירות שביעית ולאכלם בקדושה, הוא כמבואר במב"ט (ה"א סי' כ"א) דסובר שחייבים לנהוג קדושת שביעית גם בשל נכרים, ומ"מ כתב דאף שלכאורה נראה שהנזהרים לאכול בקדושה אסור להם לקנות או למכור פירות שביעית למי שאינו נזהר, אולם לאחר דקדוק יפה נראה שמוותר לקנות מהם ולא יחושו למה שהם מוסרים להם דמי שביעית, גם מותר למסור להם מעט פירות שביעית שלא במדה ולא יחושו לזה שלא יאכלום בקדושה, כיון שהדבר להם היתר שסומכים על המורים להם היתר, ולא נדון אותם כעורים שלא ליתן להם דבר שנראה להם היתר, עכתו"ד. הרי מבואר דלא חייש כלל לזה שהלוקח מבקש את המוכר לשקול וגם מכשיל אותו באיסור סחורה שיש רק על המוכר, [וכן סובר גם הכפ"ת (במס' סוכה ל"ט ע"א) והנ"ב (במהד"ק חאה"ע סי' ע"ז) דאיסור סחורה הוא רק על המוכר והלוקח אינו עובר אלא בלפני עור בלבד, אם הוא קונה לאכילה ולא כדי להרויח ולעשות בהם סחורה], וגם מוסר דמי שביעית לחשוד, וה"נ גם כאן בנד"ד. גם הכת"ס (בחי"ד סי' ע"ז) אף על גב שלא ידע כלל מהמב"ט כוון לדבריו ועוד הוסיף עליהם כמה ראיות [=הערת המחבר - וראה עוד בזה להלן סימן נ"א אות כ"ג ד"ה באות י"ב]. וכתב דמי שנוהג איסור באיזה דבר מסברא דנפשי' או מפני שאוחז בשיטת האוסרים, מותר לו ליתן משלו למי שנוהג היתר ואין בזה משום לפני עור ולא משום מסייע ידי עוברי עבירה, כיון שגם חברו יודע שיש אוסרים אלא שהוא נוהג כהמתירים, וגם אסיק דאפי' בכה"ג שהנותן סובר שהוא ודאי אסור, ולפי דעתו מי שמתיר אינו אלא טועה אפי"ה שרי, ואף על גב שמביא מהשעה"מ שכתב (בפ"ז מאישות ה"ב) דמי שמחמיר לא לעשן ביום טוב אסור לספות למי שמתיר משום לפני עור, עיין שם שדוחה ראיתו (גם עיין בזה בכת"ס (או"ח סי' ס"ו) שתמה דהשעה"מ סותר את עצמו כי (בפ"ג מלולב ה"ל כ"ה) כתב שמוותר לכבד וליתן מקטרת למי שנוהג היתר ואין בזה משום מוקצה ולא משום לפני עור) וכתב "דכיון שראיתו של השעה"מ דחוויה מעיקרא אנו על דברינו נעמוד אשר האיר ד' וזרח לנו בענין זה", עכ"ל.

III. דעת הגר"ע יוסף זצ"ל

אורי דבנאט לסימן זה הינן הפניות הישיות קניין ואמנות
הקניין לאדם המציא, והיו שונים והמחיר הוא כפי
המציאות. זהו מן הידוע אמור הוא לסימן
זה המכירה, והיאם לענות כרוך וקניין אמנות ואמנות
זה הינו המכירה, והיאם לענות כרוך וקניין אמנות ואמנות
עודדיה זול

סיון תשנ"ד
[מתוך חוברת 'אור תורה' אב תשנ"ד (שנה 26 חוברת יא), מדור 'מאמרים למערכת' עמ' תתע"ז. פורסם מחדש
ב'אמונת עיתך' 1]

לכבוד עטרת תפארת ישראל,
מרן הראש"ל שליט"א.

רצינו לברר דעת תורה בענין אברכים שהחמירו על עצמם לקנות ירקות נכרים ולא רצו לסמוך על
ההיתר של המכירה ולא על אוצר בית דין. אם בענין פירות שחלה עליהם בעיית השמיטה עדיף לקנות
מהיתר המכירה או מאוצר בית דין, אשר כידוע קשה מאד להשיג פירות של נכרים. יורנו המורה ושכמ"ה
בברכת התורה
אברכים ובני תורה
הסרים לדעתו הרמה של כת"ר

תשובת מרן שליט"א:

פירות של היתר המכירה עדיפי מפירות של אוצר ב"ד. ואלו שנהגו להחמיר בהיתר המכירה יכולים
לעשות התרה על שלא אמרו בלי נדר, ויוכלו מכאן ולהבא להשתמש בפירות של היתר מכירה.
עובדיה יוסף

דאה גם תשובתו הנרחבת ב'מנחת אהרון' מאסף לזכרו של הרב אהרן שויקה, ירושלים תשמ"מ, ומשם
ביביע אומר חלק י' יור"ד סימנים לז-מז.

קישורים לסרטים בו מדבר הגר"ע יוסף על אוצר בית דין או היתר מכירה

"בני משה כועס כי אני אומר ההלכה - כיכר השבת (kikar.co.il)

<http://www.halachayomit.co.il/OtherVideo.aspx?ID=824>

**IV. הגר"מ אליהו זצ"ל "מאמר מרדכי" (ח"ב - מאמרים) סימן ט"ז (עמ' תקט) 'בענין הנחיצות של היתר מכירה בדיעבד'.
פתרון כל האיסורים והחששות היתר מכירה בדיעבד**

שמה ישאל השואל אם כן מה נעשה בשנת שמיטה, וכיצד נינצל מכל האיסורים והחומרות המוזכרות
לעיל, שכל חומרא מקורה בדברי רבותינו הראשונים מאורי ההלכה בעניין שביעית. לזאת אנו אומרים
שאינן שום ברירה בשנה השביעית, אלא לסמוך גם על "היתר מכירה", ולמרות שדעתנו בעניין זה היא שאין
לסמוך על קולא זו לכתחילה, אבל מצד המציאות של ימינו אין לברוח מזו העצה, ולא תמצא ארם -
מחמיר ככל שיהיה - שלא יבא לבקש ברבנות שיבצעו את "ההיתר מכירה" כדי לאפשר מזון ומחיה לו ולבני
ביתו בשנת השמיטה. משום שאחרי שיש היתר מכירה לא צריכים לחשוש מממון המתגלגל בשוק שמה
יש בו קרושת שביעית, וכן בכל האיסורים והחומרות שהזכרנו לעיל גם כן.

אוצר בית דין בצרוף העצה של "היתר מכירה"

ונזכיר כאן גם את אחת העצות שנוהגים בשנת שמיטה, והוא "אוצר בית דין" ומחשבים שבכך נפטרה
בעיה של פירות וירקות שגדלו בשביעית, אבל לא כן הדבר, אלא כאן יבואר **שללא הצרוף של "היתר
מכירה" גם העצה של "אוצר בית דין" לא מעלה ולא מורידה.**

**V. הרב יהודה הלוי עמיחי, "צרכנות בשביעית" קטיף שביעית, (עמ' 369-370). [פורסם גם ב"התורה והארץ" ו,
אייר תשס"א, עמ' 485-486, בשינויים קלים].**

ואף לדעות שהמכירה איננה מועילה כלל, השאלה היא, מה דין פירות שנעשו בהם איסורים בעבודתם
ובשמירתם. בשאלה זו, של איסורי "שמור" ו"נעבד" נחלקו הראשונים והאחרונים: הרמב"ם (פ"ד הט"ו) הקל
בדיני ירקות שנזרעו באיסור. הראב"ד לעומתו החמיר ופסק שהפירות אסורים באכילה אלא אם כן נזרעו
במקום ששביעית אסורה בו רק מדרבנן. ועפ"י זה כתב הרב קוק זצ"ל ("שבת הארץ" פ"ד הט"ו אות ב/1) שבימינו,
שהשביעית מדרבנן - גם הראב"ד יודה שאין העבירה על איסור הזריעה (וכ"ש מלאכות אחרות, שאיסורן

מדרבנן) אוסרת את הפירות באכילה (עיין שבת הארץ פ"ד ה"ו הע' 17 ברורי שיטות נוספות המתירות פירות שנעשה בהם איסור). ולענין ירקות - הרי בקרקע הגוי אין איסור ספיחין. וכמבואר ברמב"ם (פ"ר הכ"ט, ולענין זריעת ישראל בשדה הגוי ראה לעיל פרק טז הע' 17, ופרק כד הערה 32 וראה שם לענין שמור ונעבד במי שעובד ושומר עפ"י הוראת היתר). מכאן שעיקר המחלוקת על היתר המכירה לא היתה אלא לענין החקלאי העובד בקרקע בשביעית, אם עובר על איסור אם לאו. ולכן חקלאי יכול לסמוך על הדעות המקילות ומתירות את היתר המכירה, בייחוד אם יש לו הפסד גדול ביותר המהווה בעיה קיומית.

הקונה לעומת זאת, אינו עובר איסור, ואין לו אלא שאלת חיזוק ידי עוברי עבירה ואחריות לחזק ידי שומרי שביעית. ואכן, על הקונה פירות בשביעית עפ"י היתר המכירה לקנות במקומות בהם ישנה הקפדה על כך שהמכירה בוצעה כדין.

10. א. "קטיף שביעית", פרק טז "איסור ספיחין" סעיף ה (עמ' 97-98).

ה. ישנם מקומות בהם לא חששו חכמים שמא יזרע בסתר ולא גזרו בהם איסור ספיחין:

1. בשדה השייכת לגוי. וכן כאשר הגידול שייך לגוי (כגון בשדה המושכרת לגוי). לכן אין איסור ספיחין בירקות משדות שנמכרו לגוי עפ"י היתר המכירה (17).

17. כ"כ הרב קוק זצ"ל (מבוא ל"שבת הארץ" פרק יא) בהסתמך על דעות: ר"ח, רש"י, הערוך, תוס', ספר התרומה, ס' הל' א"י - שלמ"ד יש קנין לגוי להפקיע - מותרות גם מלאכות דאורייתא ע"י ישראל. ועי' "שבת הארץ" (פ"ד הכ"ט הע' 18, פ"ח ה"ח אות ה והע' 15). וכיון שאיסור ספיחין נאסר שמא יזרע בסתר - בכה"ג, שאין איסור מלאכות - אין מקום לאיסור ספיחין.

11. א. "קטיף שביעית", פרק כד סעיף ח (עמ' 142).

ח. ירקות הנזרעים בשמיטה בהיתר בקרקע שנמכרה לגוי - אין בהם איסור ספיחין (32).

32. עפ"י רמב"ם (פ"ד הכ"ט). ועי' "שבת הארץ" (שם [=פ"ח ה"ח] אות ב/1). לדעת הכס"מ ההיתר אמור דוקא במה שזרע שם הגוי. וכן משמע מתשובות הרמב"ם סי' קלו. ולדעת מהר"י קורקוס - ה"ה למה שזרע ישראל בקרקע הגוי. ועי' חזו"א (סי' י ס"ק ו) מעדנ"א (סי' ט סוס"ק יא); חוות בנימין (ח"א סי' ט אות ט [=ט"ס, צ"ל: אות יב סעיף ז, ושם: "אבל לא כן בזמננו, שכנ"ל הוכרע גם בדעת הרמב"ם שיש קנין לעכ"ם להפקיע מקדושת שביעית, ואין קדושה בפירותיו... לפ"ז אין הבדל בין שזרע הנכרי בעצמו לבין שזרע הישראל בשדהו, דאין איסור ספיחים נוהג, כיון שמאחר שפקעה הקדושה, גם ישראל העובד אינו עובר, אלא מכוח חומרא. נמצא שבקרקע השייך לנכרי (וזה כולל גם מה שנמכר לו, לצורך שביעית) אין בו משום איסור ספיחים, בין שנזרע על ידו בין שנזרע ע"י ישראל...").

11. א. "קטיף שביעית" פרק סא סעיף ב (עמ')

ב. פירות שגדלו בקרקע שנמכרה לגוי עפ"י היתר המכירה - אין בהם איסור סחורה ומותר למוכרם באופן הרגיל (2). (ויש מהדרין לנהוג איסור סחורה בפירות אלו) (3).

(2). משפט כהן (סי' עו); מעדני ארץ (סי' ט-י); בצאת השנה (עמ' מה בהערה, עמ' נו סעי' א); כרם ציון (פרק יט גידולי ציון ס"ק ג). וראה לעיל פרק נח (סעי' ד). [=מצוטט להלן בהערה 11].

יש להעיר שעפ"י תוכן חוזה המכירה מוכרים מלבד הקרקע גם את הצמחים לפירותיהם ולכן אין בהם איסור סחורה אף לדעת המב"ט: אגרות הרא"ה (ח"א סי' שה, שיז).

(3). עי' מש"כ הרב קוק זצ"ל (משפט כהן סי' עה, עו, פז; אגרות רא"ה ח"א סי' קצו, סי' רפט ד"ה ומה, סי' שי ד"ה נ"ב, סי' שיג ד"ה הנני, סי' שיד ד"ה כל, סי' שיד ד"ה ע"ד, סי' שיח ד"ה והנה, סי' שכו בסופו); בצאת השנה (עמ' נג סעי' ג, עמ' נו סי' ב סעי' ב-ד). ועי' "שבת הארץ" (פ"ו ה"א אות ח הע' 63).

דין בפירות שגדלו עפ"י היתר המכירה או להחתים את האריות בחותמת המורה על כך שהתשלום הוא רק בעד העבודה והמכשירים שהוא כהבלעה, עי': משפט כהן (סי' סז, פז); מכתב הגר"מ חרל"פ (אגרות חמדה עמ' 247); בצאת השנה (עמ' לב סעי' טז, עמ' נו סעי' ד); התורה והמדינה (ח"ד עמ' קלט).

ובמשפט כהן (סי' עו). הוסיף שכיון שזהו הידור בלבד - אין לדקדק בו בכל חומר הדין. והגר"ש ישראלי העיר על כך וכתב: "אין כאן שום הידור, שכן כבר העיד הרדב"ז (פ"ד משמ"י הכ"ט) דאין מקפידין על איסור סחורה בשל גוי".

11. א. שבת הארץ פ"ו ה"א אות ח והערה 63. (עמ' 549-550).

ח. סחורה בפירות גוי

תוספת שבת

יש אומרים שאף לסוברים שיש קדושת שביעית בפירות גוי אך איסור סחורה אין בהם (61).

ויש אומרים שהוא הדין לפירות גוי שגדלו בקרקע של ישראל. ויש אוסרים בכל מקרה (63).

61. הרב זצ"ל (קונ"א סי' א סד"ה וכיון, משפט כהן סי' סד, סו, ע), ועי' מדריך שמיטה לחקלאי תשמ"ז (עמ' 37), ועי' פ"ד הכ"ט (הע' 11).

63. רש"ס (פ"ו ה"א ד"ה ועכשיו), חזו"א (סי' כו סדר השביעית אות ג). וכן י"ל בדעת הפוסקים שהוכיחו ממנהג א"י שלא לנהוג ביעור בפירות גוי, שאין קדושת נהוגת בהם כלל (ראה פ"ד הכ"ט אות ב סעי' 1) שאינם נזקקים לסברת ר"ש הזקן (לעיל הע' 61) כדי להסביר את המנהג המקובל שאין ביעור בפירות הגויים.

III. יהושע בן-מאיר - ראה גם בהערה IV3 שציטטתי מאגרת כת"י שנתפרסמה בשלהי שנת תשע"ו. (אגרת קצו אינה עוסקת במכירה בהבלעה, אלא בהשבתה מלאה של הקרקע). לגבי דעתו של מרן הגרא"ה זיע"א על 'אוצר ב"ד' לאחר היתר המכירה, ראה מש"כ למעלה בהערה 8. ובוזה דבריו במשפט כהן (סי עו), ותתורץ תמיהת מו"ר הגר"ש ישראללי זצ"ל.

מה שצינו "שבת הארץ" פ"ו אות ח, הערה 63 – העתקתי למעלה. יש לשים לב (א) אין אלו דברי מרן הגרא"ה זצ"ל, אלא "תוספת שבת" מחברי מכון התורה והארץ הי"ו. דעתו של הרב ברורה "שאף לסוברים שיש קדושת שביעית בפירות גוי אך איסור סחורה אין בהם", כמבואר בהערה 61. (ב) הדברים נאמרו לשיטת המהרי"ט (שהחזו"א פוסק כמותו) שיש קדושת שביעית בפירות נכרי. אך מרן באבקת רוכל הכריע להלכה שאין קדושת שביעית כלל בפירות של נכרי, וחכמי צפת הטילו ניודי על מי שינהג בפירות אלו בקדושת שביעית, ראה הערה 112, ושם בהערה 15.

12. א. "קטיף שביעית", פרק נח סעיף ד (עמ' 261).

ד. קדושת שביעית אינה נוהגת במה שגדל בקרקע של גוי (15). והוא הדין לקרקע שנמכרה לגוי עפ"י היתר המכירה (16). (ויש מהדרין לנהוג קדושת שביעית במה שגדל עפ"י היתר המכירה) (17).

15. ראה לעיל (הע' 12 [=ט"ס וצ"ל 'הערה 11. ושם: "...לדעת המב"ט (ח"א סי' יא ועוד) קדושת שביעית נוהגת גם בקרקע של גוי. וכך נהניג החזו"א (סי' ג ס"ק ח). ועי' בהרחבה "שבת הארץ" (פ"ד הכ"ט אות ב) – יב"מ).

ויש אומרים שחכמי צפת נידו את הנוהגים קדושת שביעית בגידולים אלו: שו"ת אבקת רוכל (סי' כה בסופה) לענין תרו"מ; שו"ת מהרש"ם (י"ד סי' קצב בסופו) לענין קדו"ש, ושם הוא מסתייג מחרם זה; הרב קוק זצ"ל (משפט כהן סי' ע, אגרות הרא"ה ח"א סי' רפט בסופה) והורה לחשוש לניודי זה; הגר"ע יוסף (שליט"א) [צ"ל] (שו"ת יביע אומר ח"ג י"ד סי' יט, [=ח"י, יור"ד סימן מב – יב"מ], ילקוט יוסף שביעית עמ' ל סעי' כ).

16. האדר"ת (בשמן רענן ח"ב) קונט' שבת הארץ סי' לב; הרב קוק זצ"ל ("שבת הארץ" פ"ח ה"ח אות ה, ועי' משפט כהן סי' ע, אגרות הרא"ה ח"א סי' רפט בסופה); מעדנ"א (סי' ב ד"ה וטעמים); בצאת השנה (עמ' מה והע' 9, עמ' נו סעי' א); תורת השמיטה (סי' טז סעי' פז); כרם ציון (פרק יט סעי' ה); הגר"ש ישראלי (חוות בנימין סי' ט אות יב); הגר"ע יוסף (שו"ת יביע אומר ח"ג י"ד סי' יט, [=ח"י, יור"ד סימן מב – יב"מ], ילקוט יוסף שביעית עמ' ל סעי' כ).

הגר"מ אליהו (שליט"א) [צ"ל] העיר שיש לחוש לכך שהקרקעות שבידי הגויים גזולות הן בידם ולכן יש בהם קדושת שביעית [=בשו"ת המהרי"ט סי' מג (לקראת סוף התשובה 'לשון הרמב"ם ז"ל בה' תרומות' בסוף ד"ה 'והריני חוזר אל הלשון אשר ממנו יסד הרב מהרי"ק אותה סברא') מפרש בירושלמי שביעית ספ"ט שזה היה חששו של ריב"ל שמא הקרקע גזולה ואין קרקע נגזלת. וע"ז אמר לו אליהו זכור לטוב "שאתה מדקדק שלא ליקח מסתם עכו"ם שאתה חושש שמא גזולה, שזו לפי דעתך דיש קנין חומרא יתירא היא לחוש לגזל, דאחזוקי איסורא לא מחזיקנן, וחזקה שכל מה שהוא בידו שלו הוא, שקנה בדמים מישראל או מן המלך שכבש את הארץ, דכיבוש הוי קנין בדמים, ולא שהוא גזל בידו". (השווה פירוש הכס"מ לירושלמי זה, הל' שמיטה ויובל, פ"ד, סוף הל' כט). ע"כ נ"ל שלא התכוון הגר"מ אליהו זצ"ל לומר שבקרקע של נוכרי יש לחוש שמא גזולה היא בידו, אלא דבריו נאמרו בדרך בדיחותא – אדרבה, בקרקע של גוי ממש, אף שודאי מבחינת ההלכה 'אחזוקי איסורא לא מחזיקנן', מ"מ ריב"ל חשש ל'חומרא יתירא' שמא גזולה היא בידו. אבל בהיתר מכירה אפי' 'חומרא יתירא' אין לחשוש – יב"מ]. ולעומת זאת הקרקעות שנמכרו להם עפ"י היתר המכירה שייכות להם מצד הדין ולכן אין לנהוג קדושת שביעית במה שגדל בהן. והגר"ש ישראלי העיר שמכיון שהב"י הכריע שאין קדושת שביעית בפירות גויים אין להחמיר גם בפירות שגדלו עפ"י היתר המכירה.

17. שו"ת אבני נזר (י"ד סי' תנח אות כ); הרב קוק זצ"ל (אגרות הרא"ה ח"א סי' שו) [=לא מוזכר אוצר ב"ד – יב"מ], שי, שיב, שיח; ח"ב סי' ת [=אין שם זכר לאוצר ב"ד. רק שיש מחמירים לא לסמוך על היתר המכיה, כנראה כלל – יב"מ]; אגרות חמדה עמ' 166 [=כנראה הכוונה לעמ' 165, ושם אגרת שי"ח שכבר צוינה באגרות – יב"מ]; משפט כהן (סי' סז, עה, עו, פו, פז); הגר"מ חרל"פ (ניצני ארץ ו עמ' 41); בצאת השנה (עמ' נו סי' ב סעי' ד, עמ' נז ד"ה ניתנים, עמ' ס ד"ה יבול); תורת השמיטה (סי' טז סעי' פז); החלטת מועצת הרבנות הראשית (תשל"ט מאורות ו עמ' 1).

II. יהושע בן-מאיר – לגבי דעתו של מרן הגרא"ה זיע"א על 'אוצר ב"ד' לאחר היתר המכירה, ראה מש"כ למעלה בהערה 8.

13. "קטיף שביעית" פרק סה סעיפים ה-ו (עמ' 304).

ה. פירות שאין בהם קדושת שביעית, כגון פירות שגדלו בקרקע של גוי (7) – אין בהם חובת ביעור. ו. גם המחמירים לנהוג קדושת שביעית בפירות שגדלו בקרקע של גוי (8) – [אין] (=כנראה נשמט בטעות דפוס כמו שמוכח מההקשר – יב"מ) חייבים לבער את הפירות (9) והוא הדין למהדרין לנהוג קדושת שביעית בפירות שגדלו עפ"י היתר המכירה שאינם צריכים לנהוג ביעור בפירות אלו.

7. עי' "שבת הארץ" (פ"ד הכ"ט אות ב/2). וראה לעיל פרק א (סעי' ד).

8. עי' "שבת הארץ" (פ"ד הכ"ט אות ב/1).

9. המב"ס (ח"א סי' כא ד"ה כתב, סי' שלו ד"ה ואם, ח"ג סי' מה) מביא את דברי ר"ש הזקן, שאפילו אם יש קדו"ש בשל נכרים – אין בהם חיוב ביעור. ועי' "שבת הארץ" (פ"ד הכ"ט הע' 10, פ"ז ה"א אות ו).

הרש"ס (פ"ו הסוף ה"א, פ"ט מ"ח ד"ה ולענין ביעורן) החמיר והזיקק ביעור גם בפירות נכרים. ועי' "שבת הארץ" (פ"ד הכ"ט אות ב/1, פ"ז ה"א אות ו). לדעה זו כתב הרידב"ז (מובא בספר השמיטה עמ' מו הע' 6) שאם קנה מהעכו"ם לאחר שעת הביעור – לכתחילה עליו להפקיר בשעת הקניה, ובדיעבד הפירות מותרים.